

УДК 373.3/.5.091.31.042/.043]:005.745(082)

Всеукраїнська науково-практична конференція
проводилася відповідно до плану роботи Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

*Рекомендовано до друку
вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 8 від 23 квітня 2018 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор —
голова ред.кол.;

Н. П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор —
заст. голови ред.кол.;

Н. М. Гупан, доктор педагогічних наук, професор;

Ю. В. Мальований, кандидат педагогічних наук, професор;

Г. О. Васьківська, доктор педагогічних наук, професор;

А. А. Загородня, кандидат педагогічних наук, доцент;

К. Ю. Ладоня, відповідальний редактор

Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2018 р., м. Київ. — К.: Інститут педагогіки, 2018. — 224 с.

Збірник містить матеріали виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвячені історичній ретроспективі запровадження диференційованого підходу до навчання школярів та сучасним технологіям реалізації цього підходу в освіті України.

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на літературні джерела та вживання власних імен відповідають автори публікацій.

Основні напрями роботи конференції:

- Освітня політика незалежної України у галузі диференціації й індивідуалізації навчання школярів;
- Шляхи та інноваційні технології втілення диференційованого підходу до учнів в українській шкільній освіті (останнє десятиліття);
- Напрями розвитку теоретичних ідей пов'язаних з реалізацією диференційованого підходу до навчального процесу у загальноосвітній школі;
- Закономірності й суперечності реалізації різних форм диференційованого підходу до організації навчання школярів (1991–2017 рр.)

Зміст

Сесія «Історичний досвід»

Антонець Н. Б.

Колегіуми як складник системи загальної середньої освіти
незалежної України (1992–2010) 10

Баліка Л. М., Петренко О. Б.

Т. Локоть (1869–1942) про диференціацію
навчання й виховання 13

Васьківська Г. О.

Генеза диференційованого навчання: дидактичний аспект ... 16

Гавриленко Т. Л.

Внутрішньошкільна диференціація у початковій освіті:
вітчизняний досвід (70-ті — 90-ті рр. XX ст.) 20

Головко М. В.

Диференційований підхід в теорії і практиці
вітчизняного підручника фізики..... 25

Гупан Н. М.

Теоретичні основи диференціації в українському
шкільному підручникотворенні останніх десятиліть..... 29

Зайченко І. В.

Григорій Ващенко про метод проектів
на різних ступенях навчання 33

Загородня А. А.

Профільне навчання у старшій школі незалежної України:
змістові аспекти 38

Калініченко Л. М.

Реалізація ідей про формування творчого мислення
молодших школярів у навчальних посібниках
українських учених (1980–1990-х рр.)..... 44

Леонт'єва І. В.

Диференціація у вітчизняній шкільній освіті:
історичний досвід та сучасні нововведення.....48

Коваленко Є. І.

Ідеї диференційованого підходу до освітнього процесу
у спадщині В.О. Сухомлинського 51

Ковальчук Г. П.

З досвіду організації професійного навчання
у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах
України в 70–80 роках ХХ ст. 57

Корж-Усенко Л. В.

Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації
у вищій школі України на початку ХХ ст 60

Кузьменко А. Ю.

Проблема диференціації та індивідуалізації навчання
у шкільних підручниках С.Х. Чавдарова 64

Куліш Т. І.

Технології впровадження диференційованого підходу
у початковій освіті незалежної України.....66

Лебедь В. М.

Засади фізичного розвитку особистості
у творах Г. Ващенко як дороговказ для сучасних освітян 72

Проніков О. К., Терент'єва Н. О.

Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури
до профільного навчання (перше десятиліття ХХІ ст.) 77

Супрун М. О., Шевченко В. М.

Реформування освіти в Україні в галузі диференціації
й індивідуалізації (90-ті роки ХХ — початок ХХІ ст.).....82

Шайдюк С. В.

Диференціація у галузі реформування військової освіти
у незалежній Україні 87

Шевченко С. М.

Діяльність шкіл з єврейською і російською мовами навчання в умовах незалежної України як відображення зовнішньої диференціації в організації шкільної освіти (1991–2010) 91

Шевченко Ю. В.

Розвиток початкової ланки шкільної освіти в умовах незалежної України 97

Янченко Т. В.

Дитинознавчі дослідження як підґрунтя реалізації диференційованого підходу до освітнього процесу (перша третина ХХ ст.) 101

Сесія «Сучасні пошуки і технології»

Бровко К. А.

Створення виховного середовища у студентській групі як ефективна умова формування корпоративної культури студентської молоді 108

Величко Л. П.

Диференціація навчальних завдань за рівнями складності. Міф чи реальність? 113

Власенко О. М.

Диференційований підхід в освітньому процесі як педагогічна умова формування громадянської спрямованості школярів 115

Горбенко С. Л.

Інтерактивні форми контролю навчальної діяльності учнів 120

Грицько В. В.

Проблема диференціації навчання у процесі формування правової культури молодших школярів 125

Дубровська Л. О., Дубровський В. Л.

Початкова освіта — сучасні питання сьогодення 129

Дурдас А. П.

Особливості оцінювання якості
університетської освіти Франції 134

Загородня А. А.

Рейтинги закладів вищої освіти України як інструмент
відображення якості професійної підготовки
фахівців економічної галузі..... 139

Кернякевич Т. Л.

Компетентність уміння вчитися як складник успішного розвитку
дітей з порушеннями слуху в початковій школі..... 145

Киричок І. І.

Готовність майбутніх учителів початкової школи
до реалізації диференційованого підходу у навчанні учнів... 150

Кизенко В. І.

Диференціація навчання у сучасній школі як умова
ефективної реалізації варіативного освітнього компонента..... 155

Кондратенко Л. О., Манилова Л. М.

Мотиваційний складник диференційованого навчання 159

Курач Л. І. Фідькевич О. Л.

Концептуальні засади інтегрованого підходу
до навчання мов і літератур національних меншин
у навчальних закладах України..... 164

Кушнір В. М.

Категоріальний аналіз понять «профільне навчання»
та «профільна диференціація» 168

Ліснівська Т. В.

Шляхи та інноваційні технології втілення
диференційованого підходу до учнів..... 174

Назаренко Т. Г.

Реалізація профільної диференціації
в змісті географічної освіти 177

Науменко С. О.

Формувальне оцінювання як напрям реформування
середньої освіти в Україні 182

Опалюк Т. Л.

Проблема формування й оптимізації
когнітивно-змістової компоненти
у структурі соціальної рефлексії майбутнього вчителя 185

Пророк Н. В., Чекстере О. Ю.

Мотиваційна сфера старших дошкільників 188

Сальник І. В.

Диференціація навчання фізики —
шлях до успіху кожного учня 191

Снісаренко О. І.

Диференціація навчання в інклюзії —
проблеми і шляхи їх вирішення 196

Сопова Д. О.

Значення академічної чесності для формування
цілісної особистості учнів загальноосвітніх шкіл 202

Тернопільська В. І.

Загальноєвропейські цінності особистості:
підходи до розуміння 207

Часнікова О. В.

Диференціація економічної освіти
в умовах профільної школи 210

Шевчук М. О.

Диференційований підхід у трудовому навчанні
в початковій школі 213

Яценко Т. О.

Диференціація літературного навчання
в умовах профілізації 218

Аналіз практики засвідчив, що значні труднощі виникають у вчителів із незначним педагогічним стажем, що зумовлено недостатністю їх професійної підготовки до роботи в загальноосвітніх закладах різного типу. Існують істотні відхилення запитів практики і теоретичних розробок з питань професійної підготовки сучасного вчителя. Частина педагогів вважає, що профільне вивчення фізичної культури орієнтує учнів лише на навчання у вищій школі. Таке розуміння вчителями профільного навчання ґрунтується на нечіткому розмежуванні цілей фізичної культури учнями загальноосвітніх закладів.

Вивчення практики роботи педагогічних університетів засвідчує, що головна увага з боку професорсько-викладацького корпусу переважно приділяється формуванню не педагогічної, а предметної готовності студентів. Професійна підготовка вчителя нерідко не формує у нього цілісного системного сприйняття своєї майбутньої діяльності. Узагальнення думки вчителів фізичної культури, на основі анкетування, показало, що для більшості з них здійснення профільного навчання викликає труднощі та вони не заперечують проти спеціальної підготовки, яка б дозволила їм ефективно реалізувати профільне навчання.

Супрун Микола Олексійович,

*доктор педагогічних наук, професор кафедри психокорекційної педагогіки
факультету корекційної педагогіки та психології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

Шевченко Володимир Миколайович,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
докторант відділу освіти дітей з порушеннями слуху
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ГАЛУЗІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ Й ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ (90-ТІ РОКИ ХХ — ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Інтегрування національної системи освіти до європейського й світового освітнього просторів робить освіту одним із найважливіших напрямів державної політики України, оскільки саме освіта є тим ресурсом, який найбільшою мірою впливає на культурний і духовний розвиток суспільства [7, с. 149].

Початок ХХІ століття в Україні вирізняється вагомими політичними, економічними та соціальними змінами. Ринкова система взаємовідносин кардинально змінила психологію суспільства, зміст його потреб та систему цінностей і вплинула на всі сфери життя громадськості, зокрема й освіту. Це характеризується модернізацією змісту освіти, форм і методів, розробкою та апробацією нових освітньо-психологічних технологій, виникненням нових типів навчальних закладів, наданням їм автономії тощо [4, с. 11].

На сьогоднішній день вітчизняна школа неповною мірою відповідає вимогам часу, її світовим стандартам [7, с. 149]. В даний час, у зв'язку з поглибленням демократичних процесів в Україні, почалося активне поширення нових педагогічних теорій і пошук раціональних методів і шляхів поліпшення теорії навчання і виховання у вітчизняній школі.

Зазначимо, що розвиток вітчизняної педагогічної системи визначається тими соціально-історичними умовами, які складаються в Україні на даний період. Саме початок ХХІ століття характеризується новими явищами у розбудові української держави, а отже, і в становленні національної школи та розвитку навчального і виховного процесів. З метою успішного вирішення даної проблеми присвячено низку досліджень і наукових праць провідних вітчизняних учених-педагогів (Л. Цибулько, О. Петришен, А. Растрігіна, Л. Курило, В. Луговий, В. Лук'янова, Л. Медвідь і ін.).

Зауважимо, що в умовах модернізації національної системи освіти та вітчизняної педагогічної думки, на що спрямована «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», стрімкими темпами змінюються методологічні основи, соціальні орієнтири та цінності, які визначають характер і направленість сучасної освітньо-виховної діяльності. Все більше набуває парадигмального статусу ідея особистісно-зорієнтованого навчання і виховання, реалізація якої сприяє гуманізації педагогічного процесу, усвідомленню учнем себе як особистості, його вільному і відповідальному самовираженню.

Методологічні трансформації, що відбуваються у вітчизняній педагогіці сьогодні, спрямовані на те, щоб поставити дитину у центр навчально-виховного процесу [6, с. 89–90]. Це безпосередньо стосується і дітей із особливими освітніми потребами (ООП).

Стратегічна мета навчання і виховання таких дітей — повноцінна інтеграція в суспільство, їхня спроможність нарівні із здоровими однолітками нести соціальні навантаження, сприймати інтелектуально-есте-

тичні цінності суспільства, опановувати морально-етичні норми людських взаємин. Зрозуміло, що досягнення визначеної мети можливе лише за наявності в суспільстві відповідних умов для розвитку та виховання цієї категорії людей [3, с. 236].

В Україні існує державна система спеціальних навчально-виховних закладів, яка пройшла складний і тривалий шлях свого розвитку та відіграє суттєву роль у підготовці дітей з ООП до самостійного життя.

Досвід функціонування спеціальних закладів в Україні свідчить про значні досягнення, які мають ці освітні осередки. До безперечних досягнень можна віднести: створення в спеціальних навчальних закладах достатньої матеріальної бази, забезпечення відповідних умов для надання корекційної допомоги, організацію професійно-трудової підготовки, навчання та відпочинку. У спеціальних закладах діти з порушеннями розвитку здобувають освіту, яка спрямована на одержання знань з основ наук, вдосконалення особистісних якостей, корекцію порушень розвитку й подальшу соціалізацію. Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психо-фізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість загалом для досягнення позитивних результатів у її навчанні, вихованні та інтеграції в суспільство [5, с. 8–9].

Соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі зумовлює визначення нових пріоритетів і перспектив розвитку спеціальної школи та висуває високі вимоги до змісту навчання дітей з ООП, до розроблення нових технологій педагогічної корекції.

Визнання Україною Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилює увагу до проблем дітей, які мають ті чи інші порушення і зумовило потребу у розробленні цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов їх інтеграції у систему сучасних відносин [2, с. 64–65].

Українські вчені, обстоюючи позиції осіб з обмеженими можливостями здоров'я як повноцінних і повноправних членів громади, проводять значну роботу щодо розроблення нормативно-правової бази, навчально-методичного забезпечення інклюзивного навчання [2, с. 67].

Сучасному розвитку спеціальної освіти в Україні присвячені наукові дослідження В. Бондаря, О. Гаврилова, В. Засенка, А. Колупаєвої, О. Колишкіна, С. Миронової, В. Липи, Т. Сак, В. Синьова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). У їх роботах акцентується увага на першочергових завданнях щодо розвитку сучасної спеціальної освіти в Україні.

Сучасна спеціальна освіта в Україні являє собою складну, розгалужену і диференційовану систему спеціальних закладів, навчально-реабілітаційних і навчально-виховних комплексів та ін. Водночас, у зв'язку зі зростанням кількості дітей з ООП в різних регіонах країни, відсутністю необхідної кількості спеціальних (корекційних) закладів, кваліфікованих кадрів тощо, існуюча система спеціальної освіти потребує якісних змін.

Останнім часом в Україні вживаються заходи не лише для того, аби зберегти набутий досвід спеціальної освіти, але й примножити його, виробити сучасні технології корекційно-компенсаторної роботи з цією категорією дітей, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу навчального закладу та змісту і форм освіти [1, с. 23–24].

Реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу є дороговказом до пошуку оптимальних шляхів її реформування, соціалізації дітей із порушеннями психофізичного розвитку, їх інтегрування у суспільство [5, с. 9].

Стратегію реформування галузі спеціальної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я визначено Державною національною програмою «Освіта» (Україна — XXI століття), Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», низкою національних і державних програм тощо. Нині спеціальна освіта в Україні реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій: від диференціації та інституалізації до інтеграції та інклюзії дітей з ООП у суспільство [1, с. 23–24].

Інтеграція дітей із порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітніх закладів — світовий процес, до якого долучені всі розвинуті країни. В основу концепції інтеграції покладено дотримання принципу прав дитини на користування всіма можливостями, які пропонує суспільство. Інтеграція учнів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні заклади є позитивною тенденцією в освітній політиці. Тож, інтеграція — це закономірний етап розвитку системи спеціальної освіти, що пов'язаний з переосмисленням суспільством і державою ставлення до осіб з ООП, з визначенням їхнього права на одержання рівних поряд з іншими можливостей в різних галузях життя, зокрема, й освіти [3, с. 238–239].

Інтегрування дітей із порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені

в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.», Державній цільовій програмі «Національний план дій з реалізації Конвенції Про права інвалідів до 2020 р.» та інших державних документах. На зміну «державоцентристській» освітній системі, у якій головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами й підпорядкування власних інтересів державним із жорсткою регламентацією навчального процесу, має йти «дитиноцентристська» система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Важлива умова формування цієї системи — забезпечення можливості вибору освітньої установи та навчальної програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини; здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності; забезпечення соціально-педагогічного захисту дітей тощо [5, с. 9].

Інклюзивна освіта, що являє собою закономірний і логічний варіант трансформації інститутів загальної та спеціальної освіти, є одним із основних інститутів соціальної інтеграції. Реалізація технологій освітнього інтегрування дає можливість узгодити суперечності між рівними правами осіб із ООП у виборі життєвого шляху, форми освіти, освітніх послуг і фактичною нерівністю можливостей різних соціальних груп населення.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти не означає згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними. Принципово важливою тут є продумана державна політика, яка має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та враховувати науково-методичні підходи впровадження інклюзивної освіти [5, с. 11].

Отже, питання реформування освіти України є наслідком і необхідною складовою розвитку інтеграційних процесів. Це означає, що є потреба у створенні умов, які забезпечують безперервне оновлення системи освіти відповідно до змін, що відбуваються в країні та світі. Тому розбудова вітчизняної освіти повинна мати багатогранний характер. Вона має охоплювати всі головні аспекти шкільного життя. Лише такий системний підхід до проблем і завдань школи дозволить підняти сучасну вітчизняну освіту до європейського і світового рівнів.

Література

1. Гаяш О. В. До питання про окремі проблеми сучасної спеціальної освіти // Спеціальна освіта: стан та перспективи. — Харків. — 2017. — С. 23–24.
2. Засенко В. В. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти в Україні // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: 36. наукових праць. — № 4(6). — К.: Університет «Україна», 2007. — С. 64–65, 67.
3. Засенко В. В., Колупаєва А. А. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: 36. наукових праць. — № 4(6). — К.: Університет «Україна», 2008. — С. 236, 238–239.
4. Ковальчук О. Автономія школи як стратегія децентралізації освіти (досвід європейських країн) // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. — 2010. — Вип. 26. — С. 11.
5. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі // Особлива дитина: навчання і виховання. — К., 2014. — № 3. — С. 8–9, 11.
6. Поліщук В. С. Необхідність вдосконалення навчального і виховного процесів у вітчизняній школі // Педагогічна освіта: теорія і практика. — Кам'янець-Подільський. — 2015. — Вип. 18. — С. 89–90.
7. Поліщук В. С. Шляхи реформування і розбудови вітчизняної школи у контексті Закону України «Про освіту» і «Національної доктрини розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті» // Педагогічна освіта: теорія і практика. — Кам'янець-Подільський. — 2016. — Вип. 20. — С. 149.

Шайдюк Станіслав Вікторович,

аспірант Інституту педагогіки НАПН України

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У ГАЛУЗІ РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Починаючи з 1991 р., в Україні розпочалося створення національної військової освіти, що передбачало реорганізацію радянської спадщини у галузі підготовки військових кадрів різного ступеня кваліфікації й організацію нової розгалуженої системи навчальних закладів різних типів і рівнів, у тому числі військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою. Вони, згідно з постановою Кабінетів Міністрів України «Про реформу системи військової освіти» № 490 від 19 серпня 1992 р. мали забезпечити «якісну підготовку кандидатів для вступу до військових навчальних закладів» [1].